

ΝΕΑ ΕΣΤΙΑ

ΙΔΡΥΤΗΣ: ΓΡΗΓΟΡΙΟΣ ΞΕΝΟΠΟΥΛΟΣ

ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ: ΠΕΤΡΟΣ ΧΑΡΗΣ

ΤΟΜΟΣ ΤΡΙΑΚΟΣΤΟΣ ΕΝΑΤΟΣ

ΙΑΝΟΥΑΡΙΟΣ — ΙΟΥΝΙΟΣ

1946

ΙΩΑΝΝΗΣ Δ. ΚΟΛΛΑΡΟΣ & ΣΙΑ Α.Ε.

ΒΙΒΛΙΟΠΩΛΕΙΟΝ ΤΗΣ "ΕΣΤΙΑΣ"

39 — ΤΣΩΡΤΣΙΑ — 38

ΑΘΗΝΑΙ

ΕΝΑΣ ΠΙΣΤΟΣ ΤΗΣ ΕΥΑΙΣΘΗΣΙΑΣ

Zerstoben ist das freundliche Gedränge.

Στά χρόνια, πού γνωρίσαμε τή φρίκη τοῦ πολέμου καί τόσοις ἀπροσδόκητους χαμούς, ἔσβησε καί ἡ εὐγενική μορφή τοῦ Καπετανάκη· μόλις εἶχε περάσει τὰ τριάντα χρόνια τῆς ζωῆς του καί μόλις εἶχε φτάσει στό ὠρίμασμα τῆς πνευματικῆς ἀγωνίας του. Ἔτσι, ὅπως δυό χρόνια πρὶν ἔσβηνε καί μιὰ ἄλλη ὁμοία εὐγενική φυσιογνωμία, στήν ἴδια κρίσιμη ὥρα τῆς ὁ Σαραντάρης. Οἱ ὁμίχλες καί ἡ μοναξιά τοῦ Λονδίνου τραγικά συμπλήρωσαν τὰ χιόνια καί τή δοκιμασία τῆς Ἀλβανίας. Ὄταν ἀναπολοῦμε τή μοῖρα τοῦ Καπετανάκη, ἡ σκέψη μας ἀγκαλιάζει καί τὸ Σαραντάρη· ὅπως καί ἀπὸ τή μοῖρα τοῦ Σαραντάρη στόν Καπετανάκη ἔρχεται ἡ σκέψη μας.

Ἡ στάση τους στή ζωὴ εἶχε βασικές ὁμοιότητες. Καί οἱ δυό εἶχαν ἀληθινὰ ταυτίσει τή ζωὴ τους μέ τὰ πεπρωμένα τοῦ πνεύματος· χωρίς καμμιά ἐπιφύλαξη, κανένα συμβιβασμό, ἀντίκρου στίς πρακτικές ἀνάγκες τῆς καθημερινότητας, στή βάνουση συμβατικότητα τῆς ζωῆς. Καί ἡ στάση τους ἀπέναντι στό θάνατο εἶχε ὁμοιότητες βασικές. Καί οἱ δυό ἔφυγαν ἀπὸ τή ζωὴ, ὅπως ταιριάζει στοὺς ἥρωες τοῦ πνεύματος, χωρίς τὴν ἀγωνία τῆς θνητότητας. Ὁ ἓνας, ὁ Σαραντάρης, ἀπὸ τὸ δρόμο τῆς ἠθικῆς ἐξαρσης εἶχε ὑψωθεί ὡς τὴ σφαῖρα τῆς ἀγιότητας· ὁ ἄλλος, ὁ Καπετανάκης, ἀπὸ τὸ δρόμο τῆς ψυχικῆς ἔντασης εἶχε ὑψωθεί στή γαλήνη τῆς ἀταραξίας. Ὁ πρῶτος εἶχε ξεπεράσει τὸ φόβο τοῦ θανάτου· ὁ δεύτερος εἶχε ξεπεράσει τὸν πόθο τῆς ζωῆς. Καί οἱ δυό καθόλου δὲν ἐπιδίωξαν τὴν πρόωρη μοῖρα τους· ὅμως ἦταν ἐσωτερικὰ ἔτοιμοι νὰ ὑποδεχτοῦν τὴν ἐπιδρομὴ τῆς.

* *

Ὁ Καπετανάκης τὸ 1930 ἦταν ὁ πιὸ εὐγενικός συμφοιτητῆς μας. Ἄψογος στοὺς τρόπους, προσεκτικός στίς φιλίες, τακτικός στὰ μαθήματα καί στή μελέτη. Γρήγορα ὅμως διακρίναμε, πὼς μάλλον μιὰ ἐπιταγὴ «καλῆς ἀνατροφῆς» τὸν ἔφερνε νὰ δίνει τίς ὥρες του στὰ νομικά θέματα. Μιὰ παλιά ὑποθήκη εὐταξίας τὸν κράτησε στήν πεζὴ αὐτὴ τροχιά, ὥσπου νὰ ἐπιτύχει μέ ἄριστα τὸ Πτυχίον Πολιτικῶν καί Οἰκονομικῶν Ἐπιστημῶν.

Παράλληλα μέ τὴ θητεία αὐτὴ στήν ἄμηση φάση τῆς ζωῆς, ὁ Καπετανάκης ἔγκαιρα εἶχε γνωρισθεῖ, ἀπὸ τὰ πρῶτα φοιτητικὰ χρόνια, καί ζοῦσε κρυφὰ σχεδὸν μέ κείμενα

ἐκλεκτὰ τοῦ γαλλικοῦ πρὸ πάντων πνεύματος, καί μάλιστα στίς πιὸ ἀπαλές καί τρυφερές μορφές του. Ἐπειτα στό Πανεπιστήμιο τὴν ἐποχὴ ἐκείνη βρῆκε πλούσιες εὐκαιρίες νὰ κινηθεῖ καί σὲ ἄλλες μελέτες, φιλοσοφικές, κοινωνιολογικές, φιλολογικές. Μὲ πάθος, συχνά μέ λατρεία, δόθηκε στίς ἔμμουσες αὐτὲς σπουδές· στὰ μνημεῖα τῆς ἀρχαίας ἑλληνικῆς φιλοσοφίας, στοὺς γερμανοὺς κοινωνιολόγους καί φιλόσοφους. Τὴν ἐποχὴ αὐτὴ μᾶς ψιθύριζε καί τίς πρῶτες ἐκφράσεις τῆς εὐαισθησίας του σὲ καθαρὸς στίχους ποτισμένους ἀπὸ μυστικὴ φροντίδα γιὰ τὴ σιωπὴ. Ἐνα συμβολικὸ δράμα μέ τὸν τίτλο «Θύελλα» συγκομίζει καί σφραγίζει τὴν ψυχικὴ ἐμπειρία καί ἀναζήτηση τοῦ Καπετανάκη στήν πρώτη αὐτὴ περίοδο—τὴν προφιλοσοφικὴ καί προεπιστημονικὴ—τῆς πνευματικῆς του αἰσθαντικότητας.

Τώρα, ἡ ἐπικοινωνία μέ τὸ γερμανικὸ πνεῦμα, ἡ ἐκοτατικὴ γνωριμία μέ τίς πιὸ ρομαντικές καί μεταφυσικές τάσεις του βοηθαί νὰ γεννηθεῖ στή σκέψη καί στή ζωὴ τοῦ Καπετανάκη μιὰ πίστη καί μιὰ ὁρμή, ἀφάνταστη πρὶν· μιὰ δόνηση ἐναγώνια γιὰ κάποιες μυστικὲς δυνάμεις, πού στήν ἀποκάλυψη τῆς οὐσίας τους ἀφιερώνει γιὰ πάντα τὴν εὐαισθησία του. Ὁ κοινωνιολογικός προσανατολισμός τῆς «ἐπιστημονικῆς» ἀκόμη προοπτικῆς του γίνεται ἀφορμὴ νὰ συμπυκνωθεῖ ἡ βιοθεωρητικὴ ἀνησυχία του τῆς ἐποχῆς αὐτῆς στό πολυφρόντιστο δοκίμιο «Ἀπὸ τὸν ἀγῶνα τοῦ ψυχικῶς μόνου», πού εἶχε καί τὸν προορισμὸ νὰ ὑποβληθεῖ γιὰ διδακτορικὴ διατριβή.

Τὸ κλίμα τῆς Νομικῆς Σχολῆς δὲν εὐνοεῖ παρόμοιες τάσεις. Ὁ Καπετανάκης μέ ἀξιοπρέπεια ἀποσύρει τὴ διατριβὴ του. Δέχεται καί ἄλλη πικρία ἀπὸ τὴν κρίση τῆς Σχολῆς γιὰ μιὰ ὑποτροφία. Καί τότε, τὸ φθινόπωρο τοῦ 1934, φεύγει μέ τὰ τελευταῖα περιουσιακὰ μέσα του γιὰ τὸ Heidelberg τῆς Γερμανίας. Ἐκεῖ γνωρίζεται μέ τὸν Jaspers καί τὴ φιλοσοφία του· καί παράλληλα μέ φιλολογικούς πρὸ πάντων κύκλους, πού συντηροῦσαν τὴν πνευματικὴ ἀκτινοβολία τοῦ ποιητῆ Stefan George. Τὰ χρόνια αὐτὰ στό Heidelberg ἀποφασίζουν τὴ συγκρότηση τῆς προσωπικότητος τοῦ Καπετανάκη. Προανάκρουσμα γιὰ τίς ἔπειτα ἐκφράσεις τῆς εἶναι ἡ διδακτορικὴ διατριβὴ στή φιλοσοφία «Liebe und Zeit». Στίς σελίδες τῆς δὲν ὑπάρχει τόσο ἡ ἀξιοποίηση τῆς φιλοσοφίας τοῦ Jaspers εἴτε ἡ φιλοσοφικὴ διαφώτιση τοῦ θέματος «Ἐρως καί Χρόνος», ὅσο μιὰ προ-

σωπική όμολογία για ό,τι συγκλονίζει ή και «σώζει» την ανθρώπινη ευαισθησία, για ό,τι αξία πληρώνει και λυτρώνει την ανθρώπινη ζωή και παράλληλα μιιά έξοχη παρουσίαση και έρμηνεία κάποιων χωρίων από φιλόσοφους και ποιητές, που με τόλμη και λάμψη δεσμεύουν τις πιο μυστικές πτυχές της ανθρώπινης ψυχής.

Τό 1936 γυρίζει ο Καπετανάκης στην Ελλάδα. Μας έμφανίζεται με κατακτημένη αυτοπεποίθηση και με συνείδηση απόστολης. Ένα φλογερό κήρυγμα για τη λατρεία της όμορφιάς έμψυχώνει και τις γραπτές και τις προφορικές εκφράσεις του. Στη «Μυθολογία του Όρραίου», και σε άλλα πιο μικρά δοκίμια, στις διαλέξεις του στον «Άσκραίο», και σε ιδιωτικές συνομιλίες του, εξορκίζει τον άνθρωπο να μη χάνεται στην καθημερινότητα της ανέραστης ζωής, της αναισθητης για τό θαύμα της όμορφιάς. Ζητάει την έξαρση της έορτης για όλες τις ώρες μας, την ένταση της ψυχής ως τη θανάσιμη φρίκη, αντίκρουστό θάμβος της όμορφιάς. Θέλει να ζούμε άφοβα στις πύρινες γραμμές του πάθους, να φτάνομε έτσι στα έσχατα όρια της ζωής, να άτενίζομε την άβυσσο στα όρια της ζωής, για να ένωθομε άπόλυτα με την ούσία της όμορφιάς, να κατορθώσομε τη θριαμβική άρτίωση της μοίρας μας.

Ο Καπετανάκης έφτανε ως τις άκρες συνέπειες της ώραιολατρειας του. Ό,τι για τους πολλούς άνθρωπους άποτελεί θείο δώρο και θερμαίνει και θέλγει σε κάποιες προνομιακές ώρες, για να σβύσει έπειτα και να χαθεί διακριτικά στις άλλες πολλές ώρες τους, στον Καπετανάκη ήταν νόμος και χρέος με άνεκτόπιστη παρουσία και με φλόγινη είσοδυση σε κάθε στιγμή της ζωής. Η ευαισθησία δέν ήταν άπλως χάρμα σε διαλείμματα ευγενικά, ήταν δράμα με βάθος σε όλο τό χώρο της ζωής.

Με την όριακή αυτή βιοθεωρία της ψυχικής έντασης και με την άκρατη προσήλωσή στις άμειλικτες συχνά έπιταγές της έζησε ο Καπετανάκης μέχρι τον Αύγουστο του 1939 στην Αθήνα. Και πάλι οι πικρίες δέν έλειπαν στην υπερευαίσθητη φύση του. Οι πιο αξιοί φίλοι του στα χρόνια εκείνα της δικτατορίας, και όταν δέν βρίσκονταν στην έξορία, όπωσδήποτε δέν είχαν τη δύναμη να στηρίξουν κοινωνικά την πνευματική στάση του. Και όσοι δέν βρίσκονταν σε έχθρικές σχέσεις με την δικτατορία, δέν

θέλησαν ή δέν τόλμησαν να ένισχύσουν την προώθηση της άκαδημαϊκής σταδιοδρομίας του. Με ιδιαίτερη πικρία για την τελευταία αυτή άπροθυμία, και με καθημερινή δοκιμασία από οικονομικές δυσχέρειες, που μάλιστα στην υπερτροφική ευαισθησία του έπαιρναν καταθλιπτικές διαστάσεις, έφτασε στην όριστική άπόφαση να φύγει πάλι από την Ελλάδα, ζητώντας ένα κλίμα πιο εύκρατο για τη ζωή του. Και έφυγε έτσι, χάρη σε μιιά ύποτροφία για τό Πανεπιστήμιο του Καίμπριτζ, με όλόψυχη διάθεση για μιιά

βαθειά άλλαγή, αλλά και με νοσηρή πιά κατάληξη της υπερευαισθησίας του. Ο Καπετανάκης, που τό 1933 έμενε για ώρες δυστυχισμένος, αν τύχαινε και συναντούσε στο δρόμο του ένα άσχημο θέαμα, τόκαλοκαίρι του 1939 μας έλεγε, πως αισθάνεται επί τέλους ίκανοποιημένος, γιατί «συμβαίνει κάτι» στη ζωή του. ύστερα από τόσες άδειες ώρες και μέρες του και είταν μιιά όδυνηρή επέμβαση του όδοντοίατρού στο στόμα του. Μιιά άλλη φορά όμως τον ίδιο καιρό δέν εύρισκε λέξεις να μας εκφράσει τον άμετρο ένθουσιασμό του, μόλις είχε όρμητικά διαβάσει τό αντιφασιστικό μυθιστόρημα «Dernier Civil» του γερμανού Ernst Claeser. «Έ-

ΔΗΜ. ΚΑΠΕΤΑΝΑΚΗΣ
(Φωτογραφία του 1940, στην Άγγλία)

πι τέλους ένα βιβλίο με γόνιμη αισθαντικότητα, με δημιουργικές προοπτικές. Όχι πιά ή νοσηρή άτμόσφαιρα της διαλυμένης ψυχικότητας».

Έτσι έφυγε και έφτασε στην Άγγλία. Και γρήγορα άπόκτησε μιιά παρουσία στα άγγλικά γράμματα πραγματικά έπιβλητική. Τίποτε τό άπροσδόκητο στην έξαίρετη αυτή έπίδοση. Προικισμένος από τη φύση του με θαυμαστή δεκτικότητα για ό,τι είχε πνευματική έκφραση, διαποτισμένος βαθειά με τις πιο ώριμες διαθέσεις και προσδοκίες της σύγχρονης εύρωπαϊκής πνευματικότητας, — του γερμανικού και του γαλλικού πνεύματος —, θρεμμένος άκόμα με την κλασική πνευματική στάση, εύρωπαϊκή και έλληνική, ήταν όργανικά έτοιμασμένος για να προβληθεί τόσο γοργά και τόσο λαμπρά μέσα στα άγγλικά γράμματα της εποχής μας. Τό άτύχημα τό άνέκκλητο είναι, ότι βρέθηκε πάλι με ανθρώπινες πλαισιώσεις και σε ιδεολογικές κατευθύνσεις, που κράτησαν τη ζωή του και τη σκέψη του στην ίδια όλέθρια γραμμή, που είχε φέρει ήδη τη νοσηρή έκβαση της ευαισθησίας του. Έτσι ή μονομέρεια ή άδιάλλακτη και ή

διαβρωτική περιπάθεια τῆς στάσης του στή ζωὴ συνεχίστηκε καὶ μέσα στίς ὀμίχλες καὶ στή μοναξιά τοῦ Λονδίνου, μακριά ἀπὸ τὸν ἥλιο τοῦ ἄττικοῦ τοπίου καὶ τῆ ζω-πύρωση τῆς οικογενειακῆς θαλπωρῆς.

Καὶ ἔτσι, ἂν προχώρησε στήν ἐνατένιση τῶν πεπρωμένων του μὲ ἀτάραχο βλέμμα, ἂν κατάκτησε τὴ δύναμη τῆς ἀδιαφορίας γιὰ τὸ ἀγαθὸ τῆς ζωῆς, ὅμως παράλληλα προχώρησε, μὲ ρυθμὸ μάλιστα ραγδαῖο, στὸν πρόωρο θάνατο. Τὸ παρακμασμένο ἀστικό καθεστῶς καταπόντισε τὸν εὐγενικό Καπετανάκη μέσα στίς βαρβαρικές σχισμές του. Ἐκείνη τὴν ἰσχυρὰ ἀναθυμιάσει τῆς προθανάτιας φάσης τοῦ δηλητηρίασαν τὸ λεπτὸ πνεῦμα του, ἐνῶ οἱ οικονομικὲς συμπληγάδες τῆς κατασύνθλιψαν τὸ ἀβρό ἦθος του.

Ἡ σκιαγραφία αὐτὴ τῆς μορφῆς τοῦ Καπετανάκη—ὑπαγορευμένη ἀπὸ τὴν ἀγάπη μόνο γιὰ τὸ στενὸ φίλο καὶ πνευματικὸ συνοδοιπόρο τῶν φοιτητικῶν χρόνων καὶ ἔπειτα μιᾶς δεκαετίας σχεδόν—δὲν ἔχει

βέβαια τὴ διαύγεια καὶ τὴν πλαστικότητα, ποὺ θὰ ἀξίωνε ὁ μοναδικὸς αὐτὸς ἐραστὴς τῆς διαύγειας καὶ τῆς πλαστικότητος.

Τὰ ἰδανικά τῆς ἀπαλότητος καὶ τῆς τρυφερότητας, τὰ αἰτήματα τῆς φλογερῆς ἐναγώνιας ὠραιολατρίας, ποὺ ἐμψύχωναν τὴν πνευματικὰ λαξευμένη εὐαισθησία τοῦ φίλου μας, στή σημερινὴ αἰσθαντικότητα τῆς ζωῆς μας μοιραῖα φαίνονται σὰν θολὰ ὄνειροσχήματα μιᾶς ἀπόμακρης χώρας. Ἄπο τότε πέρασε βαθὺς καιρὸς. Γνωρίσαμε τὸ Μαραθῶνιον ἄλσος. Γνωρίσαμε τὸ λόφο τοῦ Γολγοθᾶ. Ἄτενίσουμε τὴν ἐπικὴ ἀνάταση τοῦ Λαοῦ ἀντίκρου στή δουλεία καὶ ἀντίκρου στὸ θάνατο. Τὸ ἀνάστημα τοῦ λαϊκοῦ ἀγωνιστῆ ἔγινε στὰ μάτια μας τὸ «ἀπτό σῶμα τῆς ὁμορφιάς». Σήμερα ἡ προβολὴ τῆς προσωπικότητος τοῦ Καπετανάκη, πέρα ἀπὸ θέμα τῆς ἀγάπης μας, εἶναι ἔργο μιᾶς ἀνομολόγητης ἰσως νοσταλγίας, καὶ μιᾶς προμήθειας γιὰ μελλοντικὲς ὥρες. Σὲ μιὰ εἰρηνικὴ, ἁρμονικὴ, εὐτυχισμένη κοινωνία, ἡ συμβολικὴ μορφή τοῦ Καπετανάκη, καθαρμένη ἀπὸ τὴ δοκιμασία τῆς ἐποχῆς τῆς, ἔχει τὴν ὕψηλὴ ἀποστολὴ νὰ ὑπενθυμίζει τὴν τραγικὴ εὐγένεια τοῦ πνεύματος.

Κ. Ι. ΔΕΣΠΟΤΟΠΟΥΛΟΣ

ΕΛΛΗΝΙΚΟ ΗΘΟΣ

Ἄλη του ἡ ποιητικὴ εἶταν μιὰ παθητικὴ ἀναζήτησις ἐνὸς μέτρου: τοῦ ἀνθρώπινου μέτρου ποὺ χάθηκε μέσα στὸν κατακλυσμὸ τῶν προγραμμάτων καὶ τῶν ἰδεολογιῶν. Τὸ μέτρο αὐτὸ ζητοῦσε ὅταν, νεώτατος ἀκόμα, θαμβώθηκε ἀπὸ τὴν ἐπιδεικτικὴ αὐτοκυριαρχία τοῦ George. Τὸ μέτρο αὐτὸ δοκίμασε νὰ ὀρίσει ὑπερνικῶντας ἀργότερα τὸ θανάσιμον Ἰλιγγο τοῦ Rimbaud. Κάτω ἀπ' τὸ μέτρο κείνο πάσχισε νὰ στεγάζει τὸ πάθος καὶ τὴν ἀγωνία ποὺ τὸν κατεῖχαν. Ἐκεῖνο θέλησε νὰ ὀρθώσει ὀρόσημο καὶ ξόρκι, «φράχτη γύρω ἀπὸ τὴν ὑπαρξὴ ποὺ νὰ τὴν προφυλάσσει ἀπὸ τὶς δυνάμεις τοῦ μηδενός».

Κι' εἶταν, σ' αὐτὴ του τὴν περιπετειώδη ἀναζήτησις, τόσο σταθερά, τόσο μόνιμα, τόσο παθητικὰ Ἑλληνικὸς.

Ἐἰρωνικός ἀπέναντι στὰ δόγματα ποὺ πᾶν νὰ καταντήσουν μονολιθικὸ τὸν πολιτισμὸ μας, ἐπιεικῆς ὅμως καὶ ἀνθρώπινος ἀπέναντι στοὺς πιστοὺς τῶν δογμάτων, μετουσίωσε τὴν καταπληκτικὴ του εὐχέρεια

τῆς προσαρμογῆς—ποὺ δὲν εἶναι καθ' ἑαυτὴν ἀρετὴ—στὸ πιὸ ἥπιο καὶ στὸ πιὸ δραστηρικὸ ὄπλο τοῦ πνεύματος: στήν ἰκανότητα τοῦ νὰ καταλαβαίνει καὶ νὰ μὴν παραβιάζει τῶν ἄλλων τὸ πνεῦμα. Ἔτσι ἔγραψε μὲ τὴν ἴδια ἄνεση γιὰ τὸν Platen καὶ τὸν Proust, γιὰ τὸν Πλωτῖνο καὶ τὸ Balzac, γιὰ τὸν Ντοστογιέφσκι καὶ τὴ Jane Austen.

Κι' εἶταν ἡ ἀδιάλλακτη ἀγωνία του γιὰ τὸ μέτρο, τόσο ἥρεμα, τόσο αὐτονόητα, τόσο ἑλληνικὰ συνδυασμένη μὲ μιὰν ἀπέραντη διάθεση φιλίας καὶ ἀνθρώπινης συνδιαλλαγῆς.

Ἡ ποίησός του συναιρεῖ τὴν παραδομένη οὐσιαστικὴ—μὰ καὶ τυπικὴ ἀκόμα—αὐστηρότητα μὲ τὴν προβληματικότητά τῆς συνείδησης, ποὺ ἀπειλεῖται ἀπὸ τὸν κίνδυνο τῆς καθολικῆς ἀπώλειας. Μιὰ γνώριμη, ἀρχαία, μιὰ ἰωνικὴ συγκίνηση διατρέχει τοὺς ἀγγλικοὺς στίχους καὶ ἡ μνήμη τοῦ φωτὸς φωτίζει τὸ ἀπατηλὸ σκοτάδι μιᾶς τραγικώτατης ποιητικῆς ὥρας.

Π. Α. ΠΑΠΑΛΗΓΟΥΡΑΣ